

τικῆ καὶ διαλεκτικῆ ἡμῶν γλώσση, οἷον ἀποβραδύς, ἀπονωρίς, ἀποψές (ἄτινα δυνατὸν νὰ γραφῶσι καὶ ἐν διαστάσει ἀπὸ *νωρίς*, ἀπὸ *ψές*), ἀποντάφαργας, ἀποπιρνοῦ κλ. περὶ ὧν πάντων διέλαβον ἐκτενῶς ἐν Λεξικογραφικῷ Ἀρχεῖῳ τῆς Μέσης καὶ Νέας Ἑλληνικῆς τόμ. Ε' (1920) σ. 154 κέ. Ταῦτα ἐπλάσθησαν κατὰ τὰ τῆς μεταγενεστεράς Ἑλληνικῆς ἀπὸ τότε, ἀπὸ *πρωί*, ὡς Ματθ. 16,21 ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ... Ἡ δὲ σημασία των εἶναι ἢ τῆς χρονικῆς ἀφειρησίας.

Ὡς πρὸς τὸν παρασκευασθέντα *apparatus criticus*, οὗ δεῖγμα παρέχεται ἐν σ. 204 ἔ., ἃς ἐπιτραπῆ νὰ σημειώσω τὰ ἑξῆς:

Ὁ πατὴρ Laurent χρησιμοποιεῖ ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι τοῦ προοιμίου τοῦ Παχυμέρη καὶ τοὺς δύο τρόπους τοῦ *apparatus criticus* καὶ τὸν θετικὸν καὶ τὸν ἀρνητικὸν¹. Οὕτω π.χ. στίχ. 3 γράφει:

ἐν Νικαία C b V: Νικαίαθι A a a³

ἐνῶ μικρὸν κατωτέρω στίχ. 12 γράφει:

οὕτως ξυμβάν C b V Possinus.

Θὰ ἀνεμένομεν ἐνιαίαν διατύπωσιν τῶν καταχωριζομένων γραφῶν τοῦ *apparatus*. Ἔπειτα παρατηροῦμεν τοῦ αὐτοῦ θετικοῦ τρόπου δύο ἐκφοράς. Ὡς ἐν στίχ. 4.

αῦθις: *corr.* πάλιν V

ἐνῶ κατωτέρω στίχ. 6:

δοθεις *codd.*: σωθεις Possinus.

Ἐποῦ διὰ τοιαύτης ἐμπεριστατωμένης προεργασίας προπαρεσκεύασεν ὁ πατὴρ Laurent τὸ ἔδαφος τῆς νέας κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ Παχυμέρη, ἃς εὐχρηθῶμεν νὰ ἴδωμεν αὐτὴν ταχέως ἐκτυπουμένην, νέον ἀπόκτημα τῆς ἀνδρουμένης ἐπιστήμης.

¹ Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1 Ἰανουαρίου 1932.

I. K. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ

P. Hieronymus Engberding O. S. B. *Das eucharistische Hochgebet der Basileiosliturgie, ἐν τῷ περιοδικῷ «Theologie des christlichen Ostens. Texte und Untersuchungen» ἐκδομένῳ ὑπὸ τῶν Βενεδικτίνων Μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ, Goesfeld, Heft 1. 1931. Münster, Aschendorff. LXXXIX, 89 S. RM. 9.00.*

Οἱ Βενεδεκτῖνοι μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ ἐν Goesfeld ἐπόμενοι τῇ παπικῇ προτροπῇ τῆς 21^η Μαρτίου 1924 τῇ ἀπευθυνθείσῃ πρὸς τὸ τάγμα

¹ Ἴδὲ Otto Stählin, Editionstechnik, 1909, Leipzig und Berlin, σ. 37 ἔ.

αὐτῶν πρὸς στενήν μετὰ τῆς κεντρικῆς Ἀρχῆς συνεργασίαν ἐπὶ διεξαγωγῇ καὶ ἐπιτυχίᾳ τοῦ προγράμματος τῆς ἐνωτικῆς μετὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ τῆς Ρωσικῆς προσπάθειας, ἤρχισαν ἐκδίδοντες περισπούδαστον περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον Theologie des christlichen Ostens.

Ὁ ὑπότιτλος Texte und Untersuchungen εἶναι ἀρκετὰ ἐνδεικτικὸς τοῦ ἐπιστημονικοῦ σκοποῦ καὶ περιεχομένου τοῦ νέου περιοδικοῦ.

Ἐπιτυχῶς δὲ οἱ μελανοὶ ἀδελφοί, θέλοντες νὰ ὑποδηλώσουν τὸν ἀπώτερον σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει ἡ ἐπιστημονικὴ τῶν συλλογῆ, περιεκόμεσαν τὸ ἐξώφυλλον τοῦ περιοδικοῦ αὐτῶν διὰ τῆς μικρᾶς καλλιτεχνικῆς συμβολικῆς ἀναπαραστάσεως τῆς ὑπὸ ἀγνώστου ζωγράφου ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Assisi τῆς Ἰταλίας πρὸ 1000 ἐτῶν γραφείσης εἰκόνης τῆς παριστώσης τὸν ἰδρυτὴν τοῦ τάγματός των ἅγιον Βενέδικτον ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀποστόλων τῶν Σλαύων Ἑλλήγων ἁγίων Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου.

Καὶ κατὰ πόσον μὲν τὸ νέον περιοδικὸν σύγγραμμα θὰ ἐξυπηρετήσῃ πραγματικῶς καὶ ἐπιτυχῶς τὸν κατὰ τὴν παπικὴν προτροπὴν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται κυρίως περὶ τῆς λόγῃ τῶν συνθηκῶν καὶ περιστάσεων φαινομενικῶς μόνον εὐαλότου Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ζήτημα, ἐφ' ὅσον ὁ ὅρος «προκαθημένη ἀγάπη» ὅπως διάφορον λαμβάνει ἔννοιαν ἐκείνης, ἣν ἔδωσαν αὐτῇ οἱ τοῦτον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσει δημιουργήσαντες. Μέγιστον ὅμως ὄφελος δι' ἡμᾶς καὶ τὸν ἐπιστημονικὸν καθόλου κόσμον θέλει εἶσθαι ἡ δημοσίευσίς ἐπιστημονικῶν ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν (ὡς ἡ προκειμένη) μελετῶν καὶ ἡ ἔρευνα πηγῶν ἐκ τῶν ὁποίων, ἀπολύτως ἀπελευθερουμένων τῶν κρατουσῶν μεταγενεστέρων προλήψεων καὶ ἰδεῶν, δύναται βεβαίως νὰ ἐκπηγάσῃ καθαρὸν καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἀκράτητον τὸ διανγὲς ῥεῦμα τῆς ἀληθείας.

Ἀπαρχὴν τῆς καλῆς ταύτης ἐκδόσεως ποιεῖται ὁ Μοναχὸς Ἱερώνυμος Engberding διὰ τῆς δημοσιεύσεως κριτικῆς μελέτης ἐπὶ τῆς εὐχῆς τοῦ καθαγιασμοῦ τῶν τιμίων δώρων (ἀναφορᾶς καὶ εὐχαριστίας) τῆς λειτουργίας τοῦ Μ. Βασιλείου.

Ὁ συγγραφεὺς εἰς ἀναλυτικὴν καὶ λίαν ἐκτεταμένην εἰσαγωγὴν (I' (σελ. XIX - LXXXVIII) ἀναπτύσσει τὴν ἐξέλιξιν τῆς εὐχῆς, τὴν μέθοδον ἣν ἀκολουθεῖ καὶ τὴν σχέσιν τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ διάφορα χειρόγραφα καὶ κείμενα εἰς ἑννέα κατατεταγμένα ὁμάδας. Εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον ἐξετάζει τὸ ζήτημα τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου ἀρχικῆς συγγραφῆς τῆς λειτουργίας.

Εἰς τὸ πρῶτον (II) μέρος εἰς τέσσαρας στήλας παρέχει τὰς παραλασσοῦσας γραφὰς τῶν ἑλληνικῶν κειμένων μετὰ κριτικῶν κατὰ στίχον ὡς πρὸς τὰς γραφὰς τῶν διαφόρων χειρογράφων ὑποσημειώσεων. Εἰς τὸ δευτέρον (III) μέρος ἐξετάζει κριτικῶς καὶ ἐν λεπτομερείαις τὸ κείμενον, πειρώμενος νὰ καταδείξῃ τὰς διαφόρους μεταγενεστέρας ἐπὶ τοῦ πιθανῶς ἀρχικοῦ κειμένου προσθήκας.

Τέλος εἰς τὸ τρίτον (IV) μέρος παρέχει τριῶν εἰδῶν ἀναλυτικὰ καὶ ἐπιμελέστατα ἐπεξεργασμένα εὐρετήρια.

Τὴν ὅλην μελέτην διακρίνει ἑξαιρετικὴ προσοχὴ καὶ ἐπιμέλεια, ἡ δὲ καθαρῶς κριτικὴ φιλολογικὴ ἐπὶ τῶν κειμένων ἔρευνα, ἡ μέχρι καὶ τῶν ἐπὶ μέρους λέξεων τούτων ἐξηκνουμένη, παρέχει τὴν ἐντύπωσιν λίαν εὐσυνειδήτου καὶ προσεκτικῆς ἐργασίας.

Εἰς ἄκρον ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ πορίσματα εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγει ὁ συγγραφεὺς, τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα εἶναι πρῶτον ὁ καθορισμὸς πολλῶν στοιχείων τῆς εὐχῆς μέχρι τοῦδε ἀρχαιοτάτων νομιζομένων, ὡς μεταγενεστέρων προσθηκῶν, καὶ δεύτερον ἡ ἐπιβεβαίωσις τῆς πολλαχῶς ἀναπτυχθείσης θεωρίας ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος δὲν εἶναι ὁ ἀρχικὸς συγγραφεὺς τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φερομένης λειτουργίας, ἀλλ' ὁ ἀπλῶς ἐπεξεργασθεὶς παλαιότερον καὶ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ εὐρισκόμενον λειτουργικὸν ὕλικόν.

Βεβαίως ταῦτα καὶ ἄλλα συμπεράσματα εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγει ὁ συγγραφεὺς μετὰ ἑξαντητικὴν σχεδὸν τῶν πηγῶν ἔρευναν δὲν λύουσιν ὀριστικῶς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν πρόβλημα. Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς, παρὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἑξαιρόμενα (σελ. XXV) στοιχεῖα ὑπεροχῆς τῆς μελέτης τοῦ ἄλλων προγενεστέρων μελετῶν μετ' ἀρκετῆς μετριοφροσύνης ἀναγνωρίζει τὸ δύσκολον τῆς ἀπολύτου τοῦ προβλήματος λύσεως. Εἶναι ὅμως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εὐχάριστον ὅτι τοιαῦτα προσπάθειαι ὡς ἡ μετὰ χεῖρας μελέται, συντελοῦν σπουδαίως εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς γνώσεως ἐπὶ τῶν ἀνακινουμένων ἀλύτων προβλημάτων. Δὲν ὑπάρχει δ' ἀμφιβολία ὅτι ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ ὀριστικοῦ τυχὸν καθορισμοῦ τῶν εἰσέτι ἀκαθορίστων καὶ ἀμφιβόλων ἀπομενόντων σημείων τοῦ θέματος, ἐπὶ τῇ βάσει περαιτέρω ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, δικαίαν ἀξίωσιν θὰ ἔχη καὶ ὁ συγγραφεὺς διὰ τὴν διὰ τῆς ἐμπεριστατωμένης αὐτοῦ ἐρεύνης ἐπιτευχθεῖσαν προαγωγὴν καὶ πρόοδον τοῦ ζητήματος.

ΑΜΙΛΚΑΣ Σ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

Fr. Dölger. Facsimiles byzantinischer Kaiserurkunden.—67 Abbildungen auf 25 Lichtdrucktafeln.... beschrieben, erläutert und in Umschrift wiedergegeben von Fr. Dölger. München 1931.

Ἦδη τῷ 1904 ὁ γνωστὸς ἱστορικὸς C. Brandi εἶχε τονίσει τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκδόσεως συλλογῆς τινος πανομοιούτων πινάκων βυζαντινῶν αυτοκρατορικῶν ἐγγράφων, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον θὰ συνέτεινον εἰς τὴν πρόοδον τῶν περὶ τὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα μελετῶν, ἀλλὰ καὶ θὰ διήγειρον συγχρόνως τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τῶν μὴ εἰδικῶν, τὸν δὲ Μάϊον τοῦ 1913 ὁ P. Marc εἰς τὸ γνωστὸν ὑπόμνημά του περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν βυζαντινῶν ἐγγράφων πρὸς